

ASİMİLASYON VE AYAKLANMA SARMALINDA

UYGUR ÖZERK BÖLGESİ

Kaşgar, Turfan, Gulca, Barın, Urumçi... Tarihi ve daha çok bilinen adı Doğu Türkistan olan Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin son çeyrek yüzyılda ayaklanmalarıyla anılan şehirlerinden bir kaçı. Hem listeyi uzatmak hem de ayaklanmaların tarihini daha geriye götürmek mümkün. Geçtiğimiz haziran ayının sonunda Turfan'a bağlı Lukçun'da aralarında polislerinde bulunduğu 35 kişinin ölümüyle sonuçlanan olaylar² kamuoyunun hafızasında hala tazeliğini koruyan 2009 Urumçi olaylarını yeniden gündeme getirdi. Çin resmi kaynaklarına göre Urumçi olaylarında 200 kişi hayatını kaybetmiş, 1700 kişi ise yaralanmıştı. Yerel Uygur kaynaklar can kaybının çok daha fazla olduğunu iddia etmişlerdi. 90'lı yıllarla birlikte artış gösteren Çin karşıtı Uygur ayaklanmalarının ilk örneklerini Çin'in bölgeyi ilk kalıcı işgali olan 1757 sonrasında görmekteyiz. Bu tarihten bağımsız Doğu Türkistan Emirliği'nin kurulduğu 1863'e kadar 42 ayaklanma vuku buldu. Sultan Abdülaziz döneminde personel ve silah yardımıyla desteklenen emirlik, 1878'deki işgalle sona ermesinin ardından Doğu Türkistan 1884 itibarıyla yeni bölge anlamına gelen "Sincan" adıyla Çin hâkimiyetine girmişti. 1932-34 ve 1944-49'da yaşanan iki bağımsız cumhuriyet denemesinin de başarısız olmasıyla günümüze kadar süren Çin egemenliği dönemi başlamış oldu. Bu dönem aynı zamanda yakın tarihin en büyük demografik dönüşümlerinden birine de şahitlik etti. Ve halen etmeye devam ediyor. Çin nüfusunun ana unsuru olan Han Çinlileri yoğun devlet teşvikleriyle bölgeye yerleştiriliyor.

¹ <http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1198/Huseyin+Rasit+Yilmaz>

² Reports: Unrest in China's Xinjiang kills 35, <http://edition.cnn.com/2013/06/27/world/asia/china-xinjiang-violence>, Erişim tarihi: 12.08.2013

1953'de Doğu Türkistan nüfusunun sadece %6'sını oluşturan Çinliler 2000 yılında nüfusun %40'ını oluşturur hale geldiler. Aynı aralıkta Uygur Türklerinin nüfusu ise %75'ten %45'e geriledi.³ Bölge yönetiminin başkenti olan Urumçi demografik değişimin en çok hissedildiği yer oldu. Urumçi'de Çinliler bugün nüfusun %75'ini oluşturuyorlar. Bununla birlikte bazı kadim Uygur şehirleri eski yapısını büyük ölçüde koruyor. Turfan, Aksu, Hoten ve Kaşgar gibi önemli şehirlerde nüfusun büyük çoğunluğunu hala Uygurlar oluşturmaktadır. Urumçi gibi Uygurların azınlığa düştüğü şehirlerde ise kentlerin tarihi merkezlerinde neredeyse bütünüyle Uygurlar meskun bulunuyor. 2008 yılı "Sincan İstatistik Yıllığı"na göre 2007 itibarıyla bölge nüfusunun 9,650,629'unu Uygurlar, 8,239,245'ini Han Çinlileri, 1,483,883'ünü Kazaklar, 942,956'sını Müslüman Çinliler olan Huiler ve yarım milyon kadarını da aralarında Kırgız, Özbek, Moğol, Tacik vd. bulunduğu etnik gruplar oluşturuyor. Uygurlar kendi nüfuslarının çok daha fazla olduğunu iddiasında. Bölgeye yerleştirilen Çinlilerle Uygurlar arasında zaman zaman çatışmaya varan gerginlikler devletin yeni yerleşimciler lehine sert müdahaleleriyle geçici olarak durduruluyor. Uygurlar ile Çinlilerin büyük ölçüde birbirlerine temas etmeden yaşamaya özen gösterdikleri bölgede iki grubun kullandığı zaman dilimi de farklı. Pekin'den iki saat daha batıda olan Doğu Türkistan'da Çinliler Pekin'in saatine uyarken Uygurlar kendi zaman dilimlerine göre yaşamlarını sürdürüyorlar.

11 Eylül sonrası dönemde tıpkı Rusya gibi Çin de bünyesindeki muhalif gruplarla mücadele ederken "terörist" tanımlaması yapmanın hareket kabiliyetiyle geniş çaplı bir çalışma yürüttü. Pek çok Uygur aktivist terör faaliyetlerinde bulunmak suçlamasıyla idam edildi. Bütün Uygur Özerk Bölgesi sathında kapsamlı tutuklamalar gerçekleştirildi. Ayaklanmalar sırasında bölgeyi yabancı basına ve uluslararası kuruluşlara kapatan Çin, kendi yayın organlarından ülkedeki radikal dini örgütlenmelere karşı mücadele ettiğini sıklıkla duyurdu.

ABD⁴ ve Türkiye'yi⁵ Uygur aktivistlere destek vererek ülkesinde karışıklık çıkarmakla suçlayan Çin'in "terör" faaliyetlerini öne sürerek Uygurlar'a yaptığı yoğun baskıyı uluslararası kamuoyu nazarında meşrulaştırmaya çalıştığı görülmekte. Çin genelinde titiz bir şekilde uygulanan aile planlaması ülke çapında uygulanmadan on sene önce Uygur Özerk Bölgesi'nde başlatılmıştı. Her sene yenilenen bir genelgeyle kapsamı genişletilen Ramazan ayı kuralları uyarınca bölgede memurlar (emekliler dahil) ve öğrencilerin oruç tutmaları ve dini faaliyette bulunmaları(teravih, mukabele vb.) yasaklandı. Geçtiğimiz yıl da pazarlarda tesettür kıyafetlerinin satılması yasaklanmıştı.

Doğu Türkistan'da önemli kanaat önderlerinin cenazelerine el koyan devlet, defin işlemlerini gizlice kendisi yapmakta ve toplu bir merasime izin vermemekte. Son olarak ağustos ayının başında vefat eden bölgenin önemli din adamlarından Abdulkadir Karihacım'ın naaşına güvenlik kuvvetleri üç defa el koymak istemiş, Kaşgarlıların sert tepkisi nedeniyle bu amacına ulaşamamıştır. Karihacım'ın kırk bin kişilik bir cenaze

³ Toops, Stanley W. 2004. The Demography of Xinjiang. In Xinjiang: China's Muslim Borderland, ed. S. F. Starr. Armonk, NY: M. E. Sharpe.'tan aktaran Enze Han, Boundaries, Discrimination, and Interethnic Conflict in Xinjiang, China JCV: Vol. 4 (2) 2010, s. 252

⁴ Beijing Cracks Down On Uyghur Unrest In Xinjiang Province, Blames US for Encouraging 'Terrorists', <http://www.ibtimes.com/beijing-cracks-down-uyghur-unrest-xinjiang-province-blames-us-encouraging-terrorists-1330129>, Erişim tarihi: 12.08.2013

⁵ Xinjiang terrorists finding training, support in Syria, Turkey, <http://www.globaltimes.cn/content/792959.shtml#.UgigMZlqzYQ>, Erişim tarihi: 12.08.2013

merasimiyle defnedilmesi ve güvenlik kuvvetlerinin cenazeye yaklaştırılmaması, sonrasında yeni bir tutuklama dalgasına neden oldu.

Çin'in baskı politikası yalnız dini konularla ve nüfus yapısına müdahalelerle sınırlı kalmıyor, Uygur kimliğinin ana unsurlarından olan dil ve tarihi de hedef alıyor. Son on yıldır sürekli artan Uygurcaya yönelik baskılar beraberinde devlet denetimi dışında eğitim zarureti getiriyor. Kaşgar gibi kadim Uygur şehirlerinde yol genişletme, iş merkezi yapma vb. nedenlerle tarihi binalar ortadan kaldırılıyor.

Görünen o ki; asimilasyon politikaları ayaklanmaları, ayaklanmalar da yeni asimilasyon çabalarını beraberinde getiriyor Çin'de. Ve Çin'in bölgeyi ilk işgalinden 256, "Sincan/Yeni Bölge" adını vermelerinden 129 yıl geçtikten sonra bugün Doğu Türkistan, "yeni" olduklarını sürekli hatırlatan Uygurlar sebebiyle, Çin için hala yeni bir bölge.